

Richtlijn Forensische Geneeskunde

Afname celmateriaal voor DNA

Inhoudsopgave

1. Onderwerp	2
2. Doelstelling	2
3. Toepassingsgebied	2
4. Uitgangspunten	2
5. Toestemming	2
6. Werkwijze	3
6.1 Algemeen	3
6.2 Specifiek	3
6.3 Afhandeling	3
7. Verslaglegging	4
8. Informatiebronnen	4
Bijlage(n)	4
8.1 Standpunt FMG en VFG ten aanzien van bevel tot afname DNA	5

Afname celmateriaal voor DNA

1. Onderwerp

- Deze richtlijn beschrijft de procedure voor het afnemen van celmateriaal voor DNA onderzoek bij een slachtoffer of een verdachte/veroordeelde door een forensisch arts in aanwezigheid van een opsporingsambtenaar, zowel vrijwillig als op bevel.

2. Doelstelling

- Deze richtlijn beschrijft een manier van handelen voor de uitvoering van een afname van celmateriaal voor DNA onderzoek.

3. Toepassingsgebied

- Deze richtlijn is de leidraad voor forensisch artsen bij afname van celmateriaal voor DNA bepaling bij slachtoffers van een zeden- of geweldsdelict en bij afname van materiaal voor DNA op bevel bij verdachten/veroordeelden.

4. Uitgangspunten

- Afname van celmateriaal voor DNA onderzoek bij een slachtoffer geschiedt altijd op vrijwillige basis.
- Indien de forensisch arts bij als behandelaar bij een verdachte betrokken is of is geweest, neemt hij in beginsel bij hem geen celmateriaal af.
- De forensisch arts heeft altijd een eigen medische verantwoordelijkheid en dient zich bij verzet van een verdachte/veroordeelde bij DNA-afname op bevel van een officier van justitie af te vragen of afname nog op een professioneel verantwoorde wijze kan geschieden.
- FMG en de vakgroep forensische geneeskunde hebben een standpunt geformuleerd met betrekking tot afname bij fysiek verzet, zie bijlage 8.1.

5. Toestemming

- Voor de afname van materiaal voor DNA bij een slachtoffer van een zeden- of geweldsdelict is de toestemming van het slachtoffer vereist. Het is aan het slachtoffer om te bepalen of deze afname wangslijmvlies, bloed of haarwortels betreft.
 - Een Officier van Justitie kan een verdachte verzoeken celmateriaal af te staan ten behoeve van DNA onderzoek. Voor de afname is toestemming van de verdachte nodig.
 - Bij het niet verlenen van toestemming kan een Officier van Justitie bevelen dat van een verdachte celmateriaal wordt afgenomen ten behoeve van het bepalen en verwerken van zijn DNA-profiel. Strafrechtelijk is het mogelijk dat afname met behulp van de sterke arm plaatsvindt.
 - Voor afname van materiaal voor DNA bij een veroordeelde is er in beginsel sprake van een bevel door de Officier van justitie. In dit geval is dus geen toestemming vereist.
- Wanneer de verdachte meewerkt aan de afname en schriftelijk toestemming geeft dat wangslijmvlies of haarwortels afgenomen mag worden door een door de officier van justitie aangewezen

opsporingsambtenaar die voldoet aan de bij ministeriele regeling vastgestelde eisen, gebeurt dit in de meeste gevallen door de opsporingsambtenaar.

- Wanneer een meewerkende verdachte kiest voor de afname van bloed, dan geschiedt dit altijd door een arts of verpleegkundige.
- Wanneer een verdachte weigert mee te werken aan de afname dient de afname te geschieden door een arts of verpleegkundige. Bij verzet is het aan de forensisch arts om te bepalen of afname nog op een professioneel verantwoorde wijze kan geschieden. De forensisch arts kan gemotiveerd afwijken van het standpunt van de FMG en de vakgroep. Het advies is wel om deze motivatie in ieder geval met een collega te bespreken en goed te documenteren. De volgorde in afname is wangslimvlies, daarna bloed of haarwortels.
- Afname van materiaal voor DNA bij een veroordeelde gebeurt in beginsel door een arts of verpleegkundige. Bij algemene maatregel van bestuur te bepalen gevallen kan het celmateriaal, inclusief bloed, worden afgenomen door een persoon die voldoet aan bij of krachtens algemene maatregel van bestuur te stellen eisen.

6. Werkwijze

6.1 Algemeen

- Het afnemen van celmateriaal geschiedt met de hulpmiddelen die bij ministeriële regeling zijn voorgeschreven. Er zijn 3 sets voor de afname van respectievelijk wangslimvlies, bloed en haarwortels. Bij de afname is een opsporingsambtenaar aanwezig.

6.2 Specifiek

- Het afnemen van wangslimvlies geschiedt door van de binnenzijde van iedere wang twee monsters te nemen.
- Het afnemen van bloed geschiedt door middel van een vingerprik (met het standaardmateriaal dan wel een los lancetje).
- Het afnemen van haarwortels geschiedt door het uittrekken van tenminste tien haren uit de hoofdhuid.

6.3 Afhandeling

- Alle drie sets bevatten een formulier waarop de personalia van slachtoffer/verdachte/veroordeelde ingevuld dienen te worden en dat door de arts moet worden ondertekend. De opsporingsambtenaar maakt een proces-verbaal op van de afname. Hij/zij is verantwoordelijk voor verzegeling en verzending van het afgenomen materiaal.

7. Verslaglegging

- Eigen medisch dossier: dit zal volgens de daarvoor lokaal/regionaal geldende regels en afspraken door de arts ingevuld/bijgehouden en bewaard worden.

8. Informatiebronnen

1. De artikelen 138a, 151a t/m d en 195 a t/m g van het Wetboek van Strafvordering (<http://wetten.overheid.nl/BWBR0001903/2018-01-01#BoekTweede>)
2. De Wet DNA-onderzoek bij veroordeelden (<http://wetten.overheid.nl/BWBR0017212/2014-05-01>)
3. Het Besluit DNA-onderzoek in strafzaken (<http://wetten.overheid.nl/BWBR0012791/2018-02-01>)

Bijlage(n)

- 8.1 Standpunt FMG en VFG ten aanzien van bevel tot afname celmateriaal

Bijlage 1:

Standpunt Forensisch Medisch Genootschap en Vakgroep Forensische Geneeskunde GGD Nederland ten aanzien van bevel tot afname celmateriaal

Probleemstelling:

In de praktijk doet zich af en toe het probleem voor dat een persoon door justitie bevolen wordt DNA-materiaal af te staan en de verdachte deze afname weigert. Wat is de positie van een arts die van justitie 'opdracht krijgt' ondanks het protest van de betrokkene DNA-materiaal af te nemen?

Wetgeving

Wet DNA-onderzoek bij veroordeelden

De officier van justitie kan 'bevelen' dat van een veroordeelde celmateriaal zal worden afgenomen om een DNA-profiel te bepalen. Opvallend is de redactie van het betreffende artikel (art. 2 lid 1): De officier van justitie beveelt dat van een veroordeelde celmateriaal zal worden afgenomen, zo staat het in de wet. Dus de veroordeelde wordt niet bevolen mee te werken, noch wordt een bepaalde functionaris bevolen het materiaal af te nemen.

Artikel 5 van de wet gaat over de afname van DNA-materiaal. Er wordt bepaald dat er wangslijmvlies moet worden afgenomen. "Indien afname van wangslijmvlies vanwege *verzet* van de veroordeelde *onwenselijk* is wordt *bloed* afgenomen *of* worden *haarwortels* afgenomen, zo nodig met behulp van de sterke arm".

Van belang is lid 2 van artikel 5: "Het celmateriaal wordt door een arts of een verpleegkundige afgenomen". Via een Algemene Maatregel van Bestuur kunnen ook andere personen (lees politiemensen) worden aangewezen voor de afname van materiaal.

Bevoegdheid tot afnemen van DNA-materiaal

De wet geeft de officier van justitie dus de bevoegdheid om DNA-materiaal te laten afnemen. De Wet DNA-onderzoeken geeft evenwel noch veroordeelde, noch arts de verplichting om mee te werken. Politiemensen kunnen –desnoods "met behulp van de sterke arm" - DNA-materiaal afnemen.

Jurisprudentie

Op basis van het zogenaamde Tandenborstelarrest kan de politie onder de huidige DNA-regelgeving ook op andere, al dan niet heimelijke, wijze materiaal van een subject 'afnemen', bijvoorbeeld van een glas, kopje of ander voorwerp. Het NFI mag dit materiaal op haar beurt alleen als 'spoor' verwerken. Blijkbaar mag op deze wijze geen DNA-profiel van een veroordeelde worden vervaardigd. Het ligt voor de hand de wet op dit punt te wijzigen, als men beslist een DNA-profiel van een veroordeelde wil hebben.

Lichamelijke integriteit en afname van DNA-materiaal

De lichamelijke integriteit van een ieder wordt beschermd door art. 10 van de Grondwet. In inbreuk is alleen toegestaan op grond van een expliciete wettelijke bepaling. Opvallend is dat de wetgever

indertijd besloten heeft dat bloedafname in het kader van de Wegenverkeerswet niet afgedwongen kan worden. Als iemand 'de bloedproef' als inbreuk op zijn lichamelijke integriteit niet accepteert, dan wordt dat geaccepteerd. Weliswaar is de weigering om 'mee te werken' wel strafbaar, maar de lichamelijke integriteit blijft overeind. Het afnemen van lichaamsmateriaal is in principe ook een inbreuk op de lichamelijke integriteit van de betrokkene. Het uittrekken van haren of het afnemen van wangslimvlies is minder ingrijpend dan het afnemen van bloed. Uit haarwortels en wangslimvlies kan goed een DNA-profiel gemaakt worden. Voor het afnemen van haarwortels en/of wangslimvlies is geen medische scholing vereist. Opsporingsambtenaren (politiefunctionarissen) kunnen dit materiaal eenvoudig afnemen. Om deze reden verdienen deze methoden (haren en wangslimvlies) van afnemen van DNA-materiaal de voorkeur. Ook bij verzet is het afnemen van haarwortels en wangslimvlies vrij eenvoudig. Daarvoor is beslist geen medische deskundigheid vereist. Het is onduidelijk waarom in de wet is opgenomen dat wangslimvlies door een arts of verpleegkundige moet worden afgenomen. Er heeft daarover overigens geen overleg plaatsgevonden met de forensisch-medische beroepsgroep.

Standpunt KNMG

De KNMG heeft het standpunt ingenomen¹ dat "als de verdachte zich fysiek heftig verzet, de arts tot de conclusie moet komen dat het afnemen van bloed niet meer op een professioneel verantwoorde wijze kan plaatsvinden en daarom achterwege moet worden gelaten". Dit lijkt meer een praktische oplossing voor praktische problemen, dan een principiële standpunt, maar het is een feit dat praktische problemen (door verzet geen bloed kunnen afnemen) in de praktijk zwaarder kunnen wegen dan principiële standpunten. Bovendien is het voor het verkrijgen van een DNA-profiel, zoals hierboven aangegeven, niet nodig bloed af te nemen.

Positie arts

Er moet in dit verband onderscheid gemaakt worden tussen behandelende artsen (huisartsen en penitentiair artsen) en forensisch artsen. Voor behandelende artsen geldt dat als de te onderzoeken persoon toestemming geeft voor afname van DNA-materiaal er geen bezwaar is tegen afname door de behandelend arts. Als de betrokkene geen toestemming geeft of bezwaar maakt dan mag de behandelend arts geen materiaal afnemen.

Bij de *forensisch artsen* moet onderscheid gemaakt worden tussen artsen in dienst van een GGD en artsen in dienst van justitie. Duidelijk is dat (een officier van) justitie een GGD-arts geen opdrachten kan geven. Denkbaar is dat (een forensisch dienst van) een GGD afspraken maakt met justitie over de afname van DNA-materiaal bij verdachten of veroordeelden en de voorwaarden waaronder dat wel of niet gebeurt, maar op dit moment bestaan dergelijke afspraken niet.

Artsen in dienst van justitie kunnen via hun diensthoofd waarschijnlijk wel een dienstopdracht krijgen om in opdracht van de officier van justitie DNA-materiaal af te nemen, ook als de verdachte of de veroordeelde bezwaar maakt of zich verzet.

¹Mw mr L.F. Markensteen (beleidsmedewerker gezondheidsrecht KNMG) in Huisarts & Recht; Vademecum permanente bijscholing; 15 juli 2003 (nr.29)

Bespreking

Voor het afnemen van DNA-materiaal is geen medische deskundigheid vereist en de inzet van artsen of verpleegkundigen is derhalve overbodig. Als een verdachte of veroordeelde toestemming geeft voor afname van DNA-materiaal (haren, wangslijmvlies of bloed) dan is er geen probleem voor een arts om dit materiaal af te nemen. Bij bezwaar of verzet van de te onderzoeken persoon dient een arts of verpleegkundige geen DNA-materiaal af te nemen, omdat dit een ongeoorloofde inbreuk op de lichamelijke integriteit van de betrokken persoon is. De officier van justitie kan een forensisch arts in dienst van een GGD geen opdracht geven DNA-materiaal af te nemen, laat staan de opdracht geven een inbreuk op de lichamelijke integriteit van een persoon te plegen.